

Ett utdrag ur Heidi Parttis artikel “Välkommen in! Du har rätt att skapa egen musik”

Artikeln har publicerats på finska i september 2018, översättningen 2020.

Partti, H. (2020). *Välkommen in! Du har rätt att skapa egen musik*. Opus 1 – Materialbank för kompositionspedagogik. <https://www.opus1.fi/sv/valkommen-in-du-har-ratt-att-skapa-egen-musik/>

Komponerande är till för alla

”Men att musicera är väl alltid kreativt vare sig man spelar, sjunger eller gör egen musik? Varför ska just komponerande lyftas fram som kreativt musikskapande?”

Frågan från en person i publiken överrumplade mig. Jag hade precis hållit en timmeslång föreläsning om hur viktigt det är med komponerande i musikundervisningen och gång på gång hade jag upprepat begreppet kreativt musikskapande.

Jag hade berättat om de nya finländska läroplansgrunderna i musik, om hur styrdokumentet ger skolornas musiklärare i uppdrag att regelbundet ge eleverna möjlighet att komponera. Jag hade uppmanat musikpedagoger från olika utbildningsnivåer och med varierande uppdrag att friskt och modigt inkludera kreativt musikskapande i sina arbetssätt och sin undervisning.

Men mitt budskap hade inte blivit helt klart för publiken. Och det är inte så konstigt. Finländsk musikpedagogik bygger på ett ”mångsidighetens etos” (Muukkonen 2010) och är särdeles rik och kreativ med alla mått mätt. Elever uppmuntras att uppleva glädjen i musik på alla tänkbara sätt: genom att sjunga, spela, lyssna, röra sig till musik. På vilka grunder påstod jag alltså att just musikskapande skulle vara särskilt kreativt?

Frågan om hur komponerande och kreativitet hänger ihop är viktig. Samtidigt verkar det finnas en begreppslik otydlighet kring komponerande och kreativitet som gör det svårt att prata om dem. Båda termerna lider dessutom av en historisk belastning.

Vad menar vi alltså egentligen med att ”komponera”?

Bach, Beethoven... och jag!

Vad kommer du att tänka på när du hör ordet ”komponera”? Jean Sibelius’ bistra profil eller någonting ur Mozarts *Eine kleine Nachtmusik*?

Många finländare har tidigt fått lära sig att verk som flyter ur pennorna hos storheter som Sibelius, Mozart, Bach och Beethoven är resultatet av ett skapande arbete, komposition, som kräver någon form av särbegåvning. Den synen gör musikskapande till någonting som proffs har ensamrätt till: aktivitet som resulterar i ett musikverk, en produkt.

De nya finländska läroplansgrunder för musikfostran som trädde i kraft 2016 och 2018 öppnar ett annat perspektiv på musikskapande. Lärare i skolor och musikläroinrättningar uppmanas att se till att alla elever har möjlighet att ge form åt sina musikaliska tankar och idéer.

Som musikskapande beskrivs i läroplansgrunderna kan det ske individuellt eller i grupp, med hjälp av modern musikteknologi eller med traditionella instrument och musikverktyg. Aktiviteten kan ge upphov till klingande eller nedtecknade slutresultat, men det är inte nödvändigt och det är heller inget självändamål.

Viktigare än det färdiga verket är själva görandet: den process där ljudets och musikens möjligheter utforskas. Därför skulle det kanske egentligen vara mera exakt att tala om något i stil med ”komponeringspedagogik” (säveltämisen pedagogiikka) än om ”kompositionspedagogik” (sävellyspedagogiikka). Det sistnämnda begreppet för lätt tankarna till komponerade verk, medan komponeringspedagogik, eller – som Juha Ojala och Lauri Väkevä (2013) har föreslagit – ”fostran till musikskapande” (ungefärlig svensk översättning av säveltämiskasvatus) flyttar tyngdpunkten till görandet, till den aktivitet det innebär att skapa musik.

Komponera: ett ord, många betydelser

I forskningslitteraturen ser vi ofta två olika definitioner för begreppet ”att komponera”.

I termens specifika bemärkelse handlar det om ett arbete som kräver omfattande utbildning och yrkesskicklighet. Målsättningen med varje projekt är att skapa ett fullbordat musikverk. Att komponera i den här bemärkelsen är ett mycket viktigt arbete. Musik har ett egenvärde och musiken har också en central roll i samhället där den stärker välmående, vidgar våra synfält och inspirerar oss att se livet på nya och kreativa sätt. Vi behöver ny musik och nya generationer av professionella kompositörer som garanterar att ett musikliv av hög kvalitet kan upprätthållas och förnyas.

Men det är viktigt att förstå att musikskapande inte begränsar sig till den här sortens aktivitet.

Ensidig fixering vid begåvning och formell utbildning leder lätt till uppfattningen att komponerande bara är möjligt för några få utvalda. Genikulten, ett arv från romantiken, har lyft upp vissa kompositörer på piedestal och skapat en bild av Kompositören som ett ensamt geni, oftast en man. Det är inte så konstigt att många musikskapare och musikpedagoger drar sig för att använda ordet ”komponerande” om sin egen kreativa verksamhet.

I sin bredare bemärkelse synliggör termen ”komponerande” många dimensioner av musikalisk kreativitet. Det som avses här är en aktivitet som är tillgänglig för alla och kan upplevas som ett slags forskningsprojekt.

Komponerande/musikskapande handlar om att komma fram till musikaliska idéer, men också om att pröva ut, undersöka, vrida och vända, jämföra och fundera. Det kan vara att skriva låtar, att komponera musik som tecknas ner med hjälp av notskrift, att arrangera, göra ljudlandskap eller ljudcollage, improvisera eller remixa. Det gemensamma och centrala för alla dessa aktiviteter, skriver musikpedagogikforskarna Juha Ojala och Lauri Väkevä (2013), är att utforska de kreativa möjligheter som finns i musikaliskt organiserat ljud.

I Grunderna för grundskolans läroplan (Utbildningsstyrelsen 2014) betraktas komponerande och annat kreativt skapande som självklara och oundgängliga sätt att främja djup förståelse och estetiskt tänkande hos eleverna. I grunderna för den grundläggande konstundervisningen, fördjupad lärokurs (Utbildningsstyrelsen 2017) har ”kreativt tänkande och skapande och att hitta nya idéer” lyfts fram som en målsättning jämsides med att utveckla förmågan att musicera.

Läroplansförfattarna verkar alltså övertygade om att ur ett helhetsperspektiv på musikpedagogik är det lika viktigt att eleverna lär sig att skapa musik som att de lär sig att spela, sjunga och lyssna på musik. Komponerande är till för alla och det stöder eleverna i att utveckla sitt kreativa tänkande.

Vad handlar då musikalisk kreativitet om?

Från kreativ lek till aktivt eget initiativ

Var och en av oss skapar någonting varje dag. Vi kommer på sätt att göra vardagsrutinerna enklare, hittar snabbare rutter som hjälper oss att undvika trafikstockningar, kombinerar kryddor på nya sätt för att göra vanlig mat godare, tänker ut smarta knep för att hantera strömmen av e-post. Det är knappt så vi tänker på sådana vardagsinsikter som en form av kreativitet. Men till stora delar handlar det om samma fenomen som har lett till de största innovationerna i världen: förmågan att kombinera bekanta element på nya sätt.

Det händer mera sällan att vi hittar på något alldeles nytt ur tomma intet. Oftast visar sig kreativitet genom att någon kommer på ett sätt att kombinera två saker i ett nytt sammanhang eller på ett sätt som ingen har tänkt på tidigare, vänder saker annorlunda, upptäcker nya problem eller nyskapande sätt att lösa dem.

Kreativitet liknas ofta vid lek och det är en bra jämförelse. Precis som leken öppnar kreativiteten för flexibilitet inom vissa ramar. Glädjen i leken försvinner om det inte finns några regler – eller om det finns regler som ingen följer. Oförmåga att vara följsam och flexibel när situationer förändras gör att vi stelnar i former. Men tillräckliga ramar ger de gränser som behövs för att våga vara spontan och ha roligt.

Som kreativ musikskapare står människan inte vid sidan om och följer med, utan förs in i händelsernas centrum som aktiv deltagare.

Revolutionerande uppfinningar, teorier och konstverk skapas ofta av personer som har gett sitt allt åt ett vetenskapsområde eller en specifik konstform under lång tid. Få av oss når sådana höjder i vårt skapande, men behovet av kreativt självförverkligande finns hos oss alla ända från början.

Den amerikanska kreativitetsforskaren Vera John-Steiner (2000) menar att kreativitetens djupaste dimension är att skapa jaget. I det perspektivet är det inte vilket banalt pysslande som helst att hitta nya musikaliska idéer. Att utforska den potential som finns i ljud och musik ger samtidigt möjlighet att göra en forskningsresa i oss själva och att bygga upp vår identitet.

Alla slag av musicerande utvecklar mångsidigt och kreativt musikerskap. Men komponerande och improvisation gör det möjligt att positionera sig i rollen som musikskapare och kan öppna för upptäcktsfärder på ett annat och mera kraftfullt sätt än då vi framför eller lyssnar på musik och arrangemang som redan har skrivits.

Som kreativ musikskapare står människan inte vid sidan om och följer med, utan förs in i händelsernas centrum som aktiv deltagare. Samtidigt stärks också upplevelsen av att ha en egen röst och att själv kunna skapa och förnya kultur.